

PAPER DETAILS

TITLE: ARGUVAN YÖRESİ ABDAL MUSA BİRLİK CEMLERİ VE LOKMASI

AUTHORS: Can Aydogdu,Ünal Imik

PAGES: 222-229

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3624192>

ARGUVAN YÖRESİ ABDAL MUSA BİRLİK CEMLERİ VE LOKMASI

Can AYDOĞDU*¹
Ünal İMİK**

*Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü
**Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü

Abstract

Abdal Musa Sultan is an important figure who has a special and respected position among the the Alevi-Bektasi communities in Anatolia; although centuries have been passed. It is possible to see his importance even through the Cem and lokma rituals performed in his name among the relevant communities. In this research; Abdal Musa Birlik Cemleri and Lokma (Abdal Musa Unison Cem Rituals and Lokma) has been discussed in context of the Arguvan region, which has its own characteristic practices in terms of cultural, musical and religious facts. Based on the research findings; it is determined that the performing of Abdal Musa Cem rituals consists of various parts such as affection, judgment, related Cem rituals and lokma prayer/ceremony; and it can also be limited to only lokma and prayers without performing Cem rituals. The musical phenomenon in these Cem rituals consists of the forms of deyiş, duvaz, mersiye, semah and tevhid, similar to other Cem rituals in the region, and elegies can also be performed according to the preference of the Dede or Aşık of Cem ritual. During the research; document analysis, observation and interview methods were used and the data obtained was evaluated within the scope of qualitative research methods.

Keywords: Cem, Abdal Musa, Arguvan, Music

ARGUVAN YÖRESİ ABDAL MUSA BİRLİK CEMLERİ VE LOKMASI

Özet

Abdal Musa Sultan, yaşamının üzerinden asırlar geçmesine karşın Anadolu coğrafyasındaki Alevi-Bektaşî inancına mensup topluluklar arasında özel ve saygın bir konum da yer alan önemli bir şahsiyettir. Söz konusu önemini, ilgili topluluklar arasında adına yapılan cem ayinleri ve lokma ritüelleri aracılığıyla bile görebilmek mümkündür. Bu araştırma da Abdal Musa Birlik Cemleri ve Lokması; kültürel, müziksel ve dini olgular açısından kendine özgü karakteristik uygulama şekillerini özünde taşıyan Arguvan yöresi bağlamında ele alınmıştır. Araştırma bulgularından yola çıkarak; Abdal Musa Cemlerinin yürütülmesi muhabbet, muhakeme, ilgili cem ritüelleri ve lokma duası/töreni olarak çeşitli bölümlerden oluştuğu belirlenmekte olup cem törenleri yapılmaksızın sadece lokma ve dualar ile de sınırlı tutulabildiği tespit edilmektedir. Bu cemlerdeki müzik olgusu ise yöredeki diğer cemlere benzer şekilde deyiş, duvaz, mersiye semah, tevhit formlarından meydana gelmekte olup ilgili cemin dedesi veya cem aşığının tercihine göre mersiyeler de icra edilebilir. Araştırma süresince; doküman incelemesi, gözlem ve görüşme yöntemlerinden yararlanılmış olup elde edilen veriler ise nitel araştırma yöntemleri kapsamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cem, Abdal Musa, Arguvan, Müzik

1.Giriş

Anadolu coğrafyası birçok yönüyle kendine özgü hususiyetleri içerisinde muhafaza etmektedir. Alevi-Bektaşî inancının önemli bir sembolü olan Abdal Musa gelenekleri de bu anlamda büyük önem taşımaktadır. Malatya ili Arguvan ilçesi ve köyleri, bu geleneklerin kısmen unutulmaya yüz tutmuş olsa da hala yaşatılmaya devam edildiği bir bölge olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda yörede yapılacak olan konuya yönelik bir araştırmanın, Abdal Musa Cem geleneklerine ait kültürün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması noktasında büyük önem arz ettiği düşünülmektedir. Araştırma, Arguvan örneğinde bu geleneklerin içeriği, gelişimi ve güncel halini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2.Yöntem

Bu araştırma; Arguvan örneğindeki Alevi-Bektaşî inancına sahip toplumların, cem ayinlerinden biri olan Abdal

¹ Sorumlu Yazar E-mail: can.aydogdu@inonu.edu.tr / Doi: 10.22252/ijca.1410783

Musa geleneklerinin incelenmesine odaklanmaktadır. Araştırmada Arguvan yöresindeki Abdal Musa cemlerinin yapış amacı, yürütölmesi, ibadet içerisindeki müzik olgusu vb. gibi hususlar genel karakteristik yönleriyle incelenmiştir. Araştırmada ilgili kaynak taramalarının yanı sıra bölgenin inanç kültürüne ve bu bağlamdaki müziksel pratiklere hakim uzman kişilerle görüşmeler gerçekleştirilerek yazıya aktarılmamış verilerin elde edilmesi sağlanmıştır. Araştırma süresince; doküman incelemesi, katılımcı gözlem ve görüşme yöntemlerinden faydalanılmış olup ulaşılabilen veriler nitel araştırma yöntemleri ışığında analiz edilmiştir.

3. Müzik ve Din Olgusu

İnsanoğlunun içsel dünyasını oluşturan kavramların en başında kuşkusuz din olgusu karşımıza çıkmakta olup bu dünyanın tınsal mekanını ise dinsel müzikler oluşturmaktadır. Dolayısıyla bireylerin sevinç, coşku, aşk, özlem, hüzn, heyecan vb. gibi çeşitli duygusal yüklerini sonik olarak ifade edebildikleri güzel sanatların bir dalı olan müzik, asırlardan beri birçok din ve inanç içerisinde oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Bu bağlamda yaygın bilinen dinlerden yerel olarak nitelendirilen dinlere kadar birçok inanış içerisinde müzik eşliğıyle ibadetlerin yapılabilđi belirlenmektedir.

Müzik olgusuna karşı dini gelenekler içerisinde farklı tutumların geliştirilebildiğı görölmektedir. Din ve müzik kavramları birçok inanışta birbirine yakın hatta vazgeçilmez ilişki içerisinde olduğı gibi diğerk açıdan toplumların dini ilkeleri çerçevesinde birbirinden uzak ve yan yana getirilmesi uygun görölmeyen iki öte kavram olarak da değerkendirilebilmektedir. Bazı durumlar da ise aynı din ya da bağılı oldukları kollar içerisinde farklı düşünüş ve pratiklerin olduğı da gözlemlenmektedir.

Konuya ilişkin olarak Batuk'un tespitleri şunlardır: Müslümanların bir kesimine göre müzik ve enstrümanlar harama yakın derece de görölürken diğerk bazı Müslümanlara göre müzik, ruhsal hayatın gelişiminde önemli bir rol oynar. Dolayısıyla birbirine zıt iki farklı tutum söz konusudur. Benzer durum pek çok dinsel gelenekte de geçerli olup din ile müzik arasındaki ilişkiyi tarif etmenin esas zorluğu aslında burasıdır (2013: 47).

İslam dünyası tarafından varlığı yok sayılsa da Kur'anın okunmasında kullanılan reçitativ okuma uygulaması, ezgi ve dolayısıyla müzik sanatından başka bir şey değildir. Bu nokta da ezanın okunması sırasında ezgi ve makam olmaksızın bir söyleyiş mümkün görölememektedir (Mustan Dönmez, 2014: 192).

İslâmiyet'in yeni yerleşmeye ve kabul edilmeye başlanıldığı zamanlarda mûsikîyle ilgili çeşitli görüş ayrılıkları oluşmuştur. Mûsikînin helal mi, yoksa haram mı olduğı soruları âlimler tarafından kendi görüşlerini destekleyici nitelikte ispatlar yöntemiyle kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu tartışmalar; mûsikîyi haram sayanlar, helal görenler ile bir kısmının helal bir kısmınınsa haram sayıldığı yerler olduğuna inanların üzerinde uzlaşamadıkları bir durum olarak günümüze kadar süregelmiştir (Gönöl ve Altıntuğ, 2014: 57).

Hız. Muhammed'in hadisi şeriflerinde belirttiğı Kur'an-ı güzel bir sesle süsleyiniz ifadesiyle ve sesinin güzelliğı ile bilinen Bilal-ı Habeşi'yi Kur'an okumakla görevlendirmesiyle müziğın İslam içerisindeki olması gerektiğı konumu net bir biçimde ortaya koymaktadır (Aydoğdu, 2018: 62).

Süregelen yüzyıllardan beri birçok din ve inanış içerisinde müziğın var oluşu ya da din ile olan bağı üzerine derinlemesine düşünölmekte ve sorgulanmaktadır. Bu bağlam da farklı çevreler, din ve ibadet yönünden müziğın oluru hususuna yönelik olarak yanıt aramaya çalışırken diğerk taraftan inanç temalı olan tasavvuf musikisi ya da Alevi-Bektaşî müziğı gibi çeşitli dini türler asırlar boyunca ritüeller içerisinde icra edilmeye devam etmektedir.

3.Arguvan Yöresi Cem İbadetlerinin Genel Görünümü ve Müzik İlişkisi

Etimolojik bağlamda bir araya getirme, toplama, toplanma vb. gibi çeşitli anlamlara sahip Arapça kökenli bir isim olan *cem*, Alevilik inancının en temel uygulamasını oluşturarak o inanç yapısına dahil toplumların ibadetlerine verilen genel bir kavrama karşılık gelmektedir. Cem adı verilen bu ibadetlerde yapılan ruhsal arınma, sohbet, müzik, sorguya çekilme vb. ritüeller silsilesinin, inançsal yapı ve kültürel kodlar etrafında şekillenerek meydana geldiğı ve uygulandığı görölmektedir.

Anadolu Aleviliğıne benzer olarak Arguvan yöresindeki cem ayinleri de verildikleri isimlere göre toplanma, yapıma ya da yürütölme amaçları bulunmakta olup bu amaçlar doğrultusunda birtakım uygulama farklılıkları da beraberinde getirilmektedir. Her cem içerisinde aynı kalıplar olmadığı gibi Alevi yol önderi olan dedelerin, aynı cem türüne kısmen farklı yorum ve yapılaş şekilleri eş ifadeyle farklı cem ve erkan uygulamaları söz

konusu olup bu duruma *yol bir sürekin binbir*² deyimi ile açıklık kazandırılmaktadır. Ayrıca yöre de *üç can bir cem* Alevi felsefesi dahilinde bir araya gelinip sohbet halinin de cem niteliği bağlamıyla değerlendirildiği dikkat çekmektedir.

Cem kavramına ve yapılış farklılıklarına ilişkin olarak Arguvan yöresinden Dede Bakır şunları aktarmıştır: “Alevi ibadetinin tamamına cem ismi verilmektedir. Alevilikte cem, yapılış şekline göre isim alır. Örnek olarak musahip tutulacaksa o ceme Musahiplik Cemi ya da güz aylarından aralık sonuna kadar yapılan cemlere Abdal Musa Cemi, şubat ayından sonra haziran ayına kadar yapılanlar Hızır Cemi, Ehlibeyt’in atası İmam Ali’nin doğum günü olan dönemde yapılan cemlere de Nevruz Cemi olarak isim verilir” (Kişisel Görüşme, 25.05.2019).

Cem geleneği açısından önemli bir çeşitliliği ve ahengi özünde yaşatan Arguvan yöresinde Abdal Musa Cemi, Görgü Cemi, Muharrem Cemi, Kısır Cem, Hızır Cemi geçmişten günümüze kadar ulaşılabilen cem türlerinin bazıları olup son zamanlarda yöre nüfusunun azalması ve beraberinde gelen çeşitli etkiler neticesinde unutulmaya yüz tutmuş ya da şehir ortamlarına taşınmak zorunda kalmıştır. Bu nokta da Aleviliğin en temel ibadetlerinden biri olan Görgü Cemlerinin yöre de neredeyse yapılamadığı ulaşılabilen tespitlerdir.

“Görgü Cemleri, Arguvan yöresi içerisinde yaklaşık 50-60 yıldır unutulmaya yüz tutmuş olup bunun en temel gerekçesi ise genç nüfusun azalması başka deyişle göç olgusu olmuştur. Bu cemler de gençlerle musahiplik tutulduğu için artık dedeler şehirlere gidip bu cemleri oralarda gerçekleştirmektedir” (Bakır, Kişisel Görüşme, 25.05.2019).

Arguvan yöresi kapsamında gerçekleştirilen cemler de müzik sanatı, ibadetin yürütülebilmesi bakımından büyük bir önem arz etmektedir. Dedenin topluluğa verdiği dualar ya da sohbet aralarında cemin niteliği, cemaatin uyumu ya da dedenin kabulüne göre çeşitli sayıda dini yapıtlı eserler icra edilmektedir. Cemlerde on iki hizmetli içerisindeki zakir, söz konusu çalgısal-vokal icrayı gerçekleştirmekle birlikte Arguvan yöresindeki dede soyundan gelen kişilerin icra kabiliyetlerine ilişkin olarak zakirle birlikte ya da müstakil olarak da bu görevi yerine getirebilir.

Arguvan yöresi cemlerinin içerisinde *deyiş, duvaz, mersiye semah, tevhit* gibi Anadolu coğrafyasında da görülebilen Alevi inanç müzik türleri yaygın olarak yer almaktadır. Tümü sözlü kırık hava ve uzun hava formlarıyla belirlenen Arguvan yöresi inanç müzikleri, Anadolu coğrafyası ve yöredeki oluşumu etkisiyle öğüt, öğretici, ileti bağlamları kapsamında söz unsurunu ön plana çıkartmaktadır. Fakat ilgili husus, müzikal nitelikler açısından olumsuz veya geri planda kalma gibi bir ortam teşkil etmeyip aksine makamsal karakter, ses sahası, üslû yönüyle de zengin birleşimler meydana getirerek yöre müziğine ve ibadetine önemli katkılar sunmaktadır. İlgili eserlerin icrasında ise bağlama ailesinin ön planda olduğunu belirtmek mümkündür.

Arguvan yöresinde yapılan ayin-i cemlerin hemen hepsi yörede bulunan cemevi, kültür evi ya da köylerdeki ziyaretlerin geniş oturma bölümlerinde yürütülmektedir. Geçmişte ise cem ibadetlerinin, söz konusu merkezlerin aksine gerçekleştirilebilmesi mümkün görülen standartlardaki köy evlerinde yapılabildiği ulaşılabilen diğer bulgular arasındadır.

4.Abdal Musa Cemleri ve Lokması

Abdal Musa Sultan, Anadolu coğrafyasındaki tasavvuf anlayışının ilerlemesinde önemli sorumlulukları olan ve yine bu toprakların bilinen önemli erenlerinden olup yaşamının üzerinden yüzyıllar geçse de Alevi-Bektaşî geleneği içerisindeki etkin konumunu muhafaza etmektedir. Hacı Bektaş Veli’den sonra posta oturmuş ve ünlü Alevi şairi Kaygusuz Abdal gibi nice aşıkları dergahında yetiştirmiştir.

Alevi-Bektaşî inanç yapısı içerisindeki önemli bir şair ve erenlerinden olan Abdal Musa, 14. yüzyılda Teke Beyliği yönetimindeki Antalya sınırlarında hayatını sürdürmüştür. Tasavvuf düşünce yapısının, Anadolu topraklarında genişletilmesi adına sorumluluk yüklenerek Elmalı bölgesinde yer alan tekkesinde birçok müridini eğitmiştir. Hacı Bektaş Veli’nin haleflerinden biri olup ünlü şair Kaygusuz Abdal’ın ise selefi ve hocası konumdadır. Özellikle Alevi-Bektaşî evreninde oldukça etkin bir görünüm seyretnmiştir (Alay, 268: 2019).

Abdal Musa’nın yaşantısına yönelik olarak bilinenleri araştırmacı ve dede Şahin ise şöyle aktarmıştır: “Bazı çalışmalara göre, Hacı Bektaş-i Veli’nin amcası, Haydar Ata’nın torunu olduğunu söylenir. Abdal Musa, 14. yüzyılda günümüzde Antalya iline bağlı Elmalı ilçesi sınırlarında bir tekke kurdu ve orada yaşadı. Anadolu’ya ise nasıl ve nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte Kırk Abdal ile birlikte Buhara’dan ya da

² Aleviliğin temel anlayışları dahilindeki inanç, dini şahsiyetlere duyulan sevgi, tarihte yaşanmış olaylar, cem, oruç, musahiplik, ikrar, müziksel ibadet vb. gibi kavramlar, inanç sistemi içindeki hemen herkes onaylamaktadır ve bu da yolun birliğini anlatır. Sürek olgusu ise ibadet uygulamalarının sıra ve biçimlerinde kısmi farklılıkları belirtir (Dedekargınoğlu, 2011: 390).

Horasan'ın Hoy bölgesinden geldiği düşüncesi en yaygındır. Bursa fethine katıldığı ve önemli şahsiyet Geyikli Baba ile kerametler gösterdiği başka rivayetler arasındadır. Ayrıca Abdal Musa'nın talipleri içerisinde Alevi-Bektaşî ozanı Kaygusuz Abdal'ın olduğuna da inanılmaktadır" (Şahin, Kişisel Görüşme, 27.10.2023).

Abdal Musa şahsiyeti, asırlar önce yaşamasına rağmen Alevilik inancına etkileri ve yürüttüğü misyonlar nedeniyle önemini günümüze kadar sürdürmüş ve ilgili toplulukların gönlünde saygın bir konuma yer etmiştir. Bu sebeple onlar da asırlardır Abdal Musa adına cem düzenlemiş, aş yapıp ve nefesler icra ederek minnet duygularını belirtmişlerdir. Söz konusu duygu ve görüşlerin, Anadolu'daki tüm Alevi toplulukları nezdinde ortak bir payda da olduğu düşünölmekle birlikte Arguvan yöresine yansımaları ise Abdal Musa Cemleri ve lokmaları olarak şekillenmiştir.

"Arguvan'ı da kapsamına dahil ederek Aleviler arasında Abdal Musa cemlerinin ne zamandan beri yaygınlaştığına dair hiçbir kaynak olmamakla birlikte bu geleneğin Abdal Musa tarafından başlatıldığına inanılır. Bu cemler, Alevi topluluklarının yaşadığı Anadolu'nun çoğu noktalarında yapılmakta olup Dersim gibi bazı yörelerde yapılmadığını bilmekteyim" (Şahin, Kişisel Görüşme, 27.10.2023).

"Toplunun dayanışma ruhuyla bir arada üretmiş olduklarını, Abdal Musa cemlerinde paylaşımları vesilesiyle bu cemler bir açıdan da birlik cemidir. Toplum içerisinde bir olma, yıl olma, dil olma felsefesini feyz alarak gerçekleştirilir" (Sarigöl, Kişisel Görüşme, 28.10.2023).

Arguvan yöresi örneğinde Abdal Musa ceminin genel işleyişini ve seyrini Dede Bakır şöyle ifadelendirmiştir: "Dede öncelikle Şah Abdal Musa'nın yaşamını, yola katkılarını, lokmanın önemi anlatan bir konuşma yapar ve küskünlerden rızalık alınır. Cem gülbenklerle başlar ve gülbenklerle birlikte tövbe estağfurullah denilen Allah'tan af dilenme bölümü gerçekleşir. Sonrasında Arguvan inanç müziklerinden oluşan eserler ya da dualarla cem devam eder ve lokma dualarıyla mühürlenerek kapatılır. Bu cemler iki ya da üç bölümden oluşup çok ayrıntılı değildir" (Kişisel Görüşme, 25.05.2019).

Alevi-Bektaşî kültür dünyasının ulularından Abdal Musa adına yapılan Arguvan yöresi örneğindeki cemlerde gönöl birliği içerisinde toplumun ortak paylaşımları ve katılımları dahilinde lokmaların bölüşüldüğü, sazların çalındığı, nefeslerin işitildiğı, semahların dönüldüğü birlik-beraberlik iletileri göze çarpmaktadır. Abdal Musa Cemleri, Arguvan'daki Alevi köylerinde asırlardır yaygın olarak uygulanan ve geleneksel formunu önemli ölçüde muhafaza ederek bugünlere kadar ulaşan bir cem çeşididir.

Abdal Musa cemlerinin, Aleviliğın en temel cemlerinden olan Görgü ceminin birinci ayağını oluşturduğunu belirten dede Bakır şunları aktarmıştır: "Bu cem sayesinde küskünlerden rızalık alınır, aralarında hak lokması paylaşılır ve dargınlıklar ortadan kalkar. Bu açıdan Görgü cemine giriş cemidir ve hazırlık anlamı taşır (Kişisel Görüşme, 25.05.2019). İlgili bağlamda Abdal Musa Cemi, tarikata girişin referansını oluşturabilecek ve kapılarını aralayacak bir cem niteliğı taşımaktadır.

"Abdal Musa cemlerinde, Abdal Musa'yı anlatan muhabbetler yapılır ve cem aşıklarından nefesler dinlenir. İkrar, görgü, musahiplik gibi cemlerde yürütölen bazı hizmetler yapılmazken çerağ uyarma, faras hizmeti, el suyu, semah hizmetleri vb. gibi uygulamalar yapılır. Aslında bu husus, yol yürütücüsü olan dede, baba, ana, ehil kişilerin uygulama ve bilgisi ile örüntölüdür" (Şahin, Kişisel Görüşme, 27.10.2023).

Literatür taramaları ve alan çalışmalarındaki gözlemler ya da görüşmelerden elde edilen bulgular ışığında Abdal Musa cemlerinin ibadet yönünün beraberinde eğitsel bir fonksiyonunun da bulunduğı tespit edilmektedir. Bu bağlamda Abdal Musa ceminde on iki hizmetlerin³ sembolik olarak hepsinin yerine getirildiğı fakat bu cemin, özünde beş hizmetli ile yapılabilmesi, cem erkanının öğretilmesi açısından ilgili duruma örnek teşkil etmektedir.

Abdal Musa cemlerine o toplum dahilindeki düşkünlere de kapsayacak şekilde tüm insanlar iştirak edebilir. Uygulama açısından yöreler esasında değışkenlik gösteren bu cemlerde on iki hizmetin tamamının olmayabildiğı gibi bunun yerine ise çeşitli dini eserlerin icrası söz konusudur (Şahin, 2020: 10).

Konuya ilişkin olarak Bakır ise şunları aktarmıştır: "Abdal Musa cemlerinde on iki hizmet belirlenir, duaları verilir ve bu her cem için de haktır. Esasında söz konusu cemlerde kapıcı, gözcü, saki, çerağcı, zakir yeterli olabilir" (Kişisel Görüşme, 25.05.2019).

Günümüzde yöre dernekleri ya da kişisel çabalarla kentlerdeki inançsal mecralara da taşınan bu cem türü, genel anlamda en yaygın yapılandır. Dayanışma anlamları içermesi ve cem sonunda lokma paylaşımı içeriğı

³ Yol önderi dedelerin öncülüğünde cemlerdeki uygulamalara yardım amacıyla görevlendirilen on iki farklı kişi ve hizmet sahiplerinden oluşmaktadır.

taşıması bakımından özellikle şehirlerde yapılanlar da Abdal Musa Birlik Cemi ve Lokması olarak da isimlendirilmeler söz konusudur.

Arguvan ve köylerindeki ilgili cemler kapsamında Abdal Musa adına kurbanlar kesilip yemekler yapılmakta olup lokma olarak isimlendirilen bu yemekler çoğunlukla bulgur pilavı, et, kömbe vb. gıdalardan meydana gelmektedir. Cem ibadetinin sonunda ise lokmayı yapan kişi tarafından dedenin huzuruna getirilerek eş deyişle darına durularak eller göğüste ve ayaklar mühürlü bir şekilde dua ritüelleri gerçekleştirilmektedir. Bu sırada müzik ögesine rastlanılmamakta olup söz konusu ritüele ait görsel şu şekildedir:

Şekil 1. Abdal Musa Birlik Cemi ve Lokması, Lokma Duasından Bir Kare (Kaynak: Arda Aydoğdu)

Arguvan yöresinde Alevi-Bektaşî toplumlarına benzer şekilde genel yürütülen cem türlerinin beraberinde Kısır Cem, Sarı Baba Cemi, Gayb Erenler Cemi, Kömme Cemi olarak isimlendirilen yerel nitelikli türlerde vardır. Abdal Musa Cemi ile yapı-ritüel yönüyle benzerlik göstererek gerçekleştirilmesi ve Abdal Musa lokması yapılması nedeniyle Abdal Musa Cem çeşidi de denilebilir (Dağdeviren, 2021: 136).

Günümüzde Arguvan yöresinde Abdal Musa Cemi ve lokma geleneği güncelliğini koruyor olsa da çeşitli gerekçelerle kapsamlı bir biçimde sürdürülemediği gözlemlenmektedir. Bu durum; cem yapılmaksızın yürütülenlerine Abdal Musa Lokması, cem ile birlikte yapılanlarına ise Abdal Musa Cemi ve Lokması şeklinde kavramların oluşumuna sebebiyet vermiştir. Ayrıca bu tespitten yola çıkarak yörede ilgili cemlerin yürütülmesinde bir esnekliğin söz konusu olduğu sadece lokma ve duası ile sınırlı kalılabildiği bulguları da elde edilmiştir.

“Arguvan ya da uzaklarda yaşayan yöre insanları, dini ve toplumsal açılardan önem arz eden Abdal Musa lokmalarının düzenlenmesine ve katılım sağlanmasına titizlikle yaklaşır. Bu geleneklerde Abdal Musa lokmaları kapsamında cem düzenlenebildiği gibi sadece lokma ve dualarla da tamamlanabilir. Geçmiş yıllarda Ankara’da Arguvanlıların yaptığı Abdal Musa etkinliklerinde çoğunlukla zakir olarak görev almaktaydım ve bu törenlerde cem ibadeti muhakkak yapıyorduk” (Kılıç, Kişisel Görüşme, 15.10.2023).

Abdal Musa Birlik Cemleri ve Lokması, köylerdeki bağ, bahçe, tarla, hasat kaldırma vb. işlerin yok denecek kadar az olduğu kış aylarına gelen zamanlarda yapılmaktadır. Nüfusun azalmasıyla doğru orantılı olarak eskiye kıyasla azalmalar yaşanıyor olsa da Arguvan yöresi ve şehir yaşamındaki Arguvanlılar tarafından geleneğin varlığı günümüzde de sürdürülmekte olup unutulmaya yüz tutmamış ender değerlerdendir.

Abdal Musa Cemlerinde de sosyal işleyiş ön plana çıkmaktadır. Bu cemler de salt ibadet yapılmayıp toplumun içyapısını muhafaza edebilmek ya da sürdürülebilmek için yaşadıkları çeşitli problemlerin çözümü de yapılmaktadır. 1960’lı yıllarda Arguvan ilçesi Yukarı Sülmenli köyünde onlu sayılardaki kazanlarda yapılan lokmalar günümüzde üçe kadar düşmüştür (Url1).

Müziksel unsurlara, hayatımızın hemen her noktasında rastlanılabilmesi olağandır. Bununla beraber duygusal ifadeler dışında kalan ve çeşitli amaçlar doğrultusunda icrası yapılan müziksel yapılar, geçmişten günümüze birçok din ve ritüeller sisteminde de kendisine yer bulmuştur. Bu bağlamda müzik, Alevilik inancı ve ibadetleri içerisinde yöreye özgü farklı nitelikleriyle belirlenmekte olup kutsal bir olgu olarak kabul görülerek cem

ayinlerinin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Bu ayinlerde eğlence aracından oldukça uzak bir görünüm sergileyerek eğitici, öğretici, ritüel vb. gibi yönleriyle öne çıkmaktadır. Yöredeki birçok cem türünün beraberinde Abdal Musa cemlerinin de yürütülebilmesi açısından kilit bir misyonu bulunmaktadır.

Arguvan yöresi Abdal Musa cemlerinin içerisinde deyiş, duvaz, semah, tevhit gibi türler yaygın olarak icra edilmektedir. Ağıt niteliği taşıyan mersiye formundaki tür ise zakir ya da dedenin tercihinine göre ilgili cem repertuarında yer alabildiği gözlemlenmektedir. Konunun uzmanları ile yapılan kişisel görüşmeler sonucunda Arguvan yöresinde bu ceme özgü olarak ayrı bir repertuvara ulaşılamayıp diğer cemlerde tespiti yapılan birçok inançsal eserin icrasının yapılabildiği belirlenmektedir. Bu eserler; çalgısal ve vokal üslup, enstrüman, makamsal karakter, usül vb. gibi Türk halk müziği hususları bakımından büyük bir zenginlik içermekte olup Arguvan yöre müziğinin önemli formları arasındadır.

Dede Sarıgül ise şunları belirtmiştir: “Cemlerdeki inanç eserlerine ait repertuar genelde ortak yapıdadır. Başka cemlerdeki eserlerin birçoğunu Abdal Musa Cemi içerisinde de işitebiliriz. Genellikle yedi ulu ozanlar ve yöredeki önemli hak aşıklarının eserleri tercih edilir” (Kişisel Görüşme, 28.10.2023).

Cemlerde zakirlik görevini de üstlenen Dede Bakır’ın tespitleri şu şekildedir: “Abdal Musa Cemlerinde müziksel işleyiş ve icrasal yapı diğer cemlerdeki gibi olup çok büyük değişiklikler göstermez. Deyişler okunur, daha sonra duvazlara geçilir, cem birlenir, tevhit, miraçname ve semahtan sonra dualarla mühürlenir. En önemli farklılık ise çoğunlukla mersiyelelere yer verilmemesi olup miraçnameden sonra semahlara geçilir” (Kişisel Görüşme, 25.05.2019).

Şekil 2. Abdal Musa Birlik Cemi ve Lokması, Semah Ritüelinden Bir Kare (Kaynak: Arda Aydoğdu)

Abdal Musa Cemlerindeki ilgili inançsal eserlerin icrasında sonik ifadelerin otantik biçimleri göz önünde bulundurularak dede bağlama ve cura ikilisi ön plana çıkmakta olup el ile çalım modeli tespit edilmektedir. Günümüz cemlerinde zakir ya da icracı dedenin, kişisel beğenisi ya da arzusuna göre güncel formu bağlama ailesinin farklı enstrümanlarına da yer verilebildiği gözlemlenmekte olup bu çalgıların mızrapla çalımına ise rastlanılabilir.

Arguvan yöresinin vokal ve çalgısal icra yönüyle geleneksel müzik karakterine uygun olarak yorumlanan Kul Kaygusuz mahlaslı eser, Alevilik adına önemli bir şahsiyet olan Abdal Musa için yazılmış deyiş formu bir nitelik taşıdığı belirlenmektedir. İlgili eser, Türk Halk Müziğinin önemli isimleri Cengiz Özkan ve Muharrem Temiz’in ortak çalışmaları olan Yare Dokunma 2 albümünde seslendirilmiş olup Arguvan yöresine ait olarak belirtilmiştir. Söz konusu deyişin iki kıtasına ait dizeler şu şekildedir:

*Urum abdalları gelir dost deyu
Giydikleri nemed ile post deyu
Hastalar da gelir derman isteyu
Sağlar gelir şahım Abdal Musa'ya*

*Bir niyazım vardır Gani Kerem'den
Münkir bilmez evliyanın sırrından*

*Kul Kaygusuz ayrı düşmüş pirimden
Ağlar gelir şahım Abdal Musa'ya*

Örneklendirilmesi yapılan Arguvan yöresine ait deyiş dışında başka yöreler içerisinde Abdal Musa için yazılmış çeşitli deyişlerle karşılaşılmaktadır.⁴ TRT-THM repertuarı bünyesinde Antalya/Elmalı/Akçaenişli yöresinden 5057 sıra numarasıyla kaydedilmiş *Nice Pirlar İle Batın Yüzünden* isimli deyiş bu bağlamda verilebilecek örneklerin sadece birisidir.

5. Sonuç

- Şah Abdal Musa'nın, Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde etkin ve saygıdeğer bir konumda yer aldığı,
- Anadolu'daki birçok coğrafyanın beraberinde Arguvan yöresi Alevi toplumları arasında da Abdal Musa Sultan adına anma özelliği gösteren cem ve lokma geleneklerinin asırlardır yapıldığı,
- Abdal Musa Cemlerinin özünde muhabbet, muhakeme, ilgili cem ritüelleri ve lokma duası olmak üzere çeşitli bölümlerden oluşabildiği,
- Abdal Musa geleneğinin sadece lokma ve dua ritüeli ile sınırlı kalabildiği, cemlerin yapılıp yapılmayışına bağlı olarak ise Abdal Musa Lokması ya da Abdal Musa Birlik Cemi ve Lokması şeklinde ifadelerin oluştuğu,
- Abdal Musa Cemlerinin yapılış tarihi ile ilgili olarak herhangi bir kesinlik olmayıp eski geleneklere göre daha çok köy işlerinin olmadığı kış aylarında yapıldığı,
- Abdal Musa Cemlerine özgü olarak ayrı bir repertuvara ulaşılamayıp diğer cemlerde görülebilen birçok inançsal esere yer verildiği,
- Abdal Musa cemlerinin içerisinde deyiş, duvaz, semah, tevhit vb. gibi inançsal formlara ait örneklerin icra edildiği,
- Ağıt nitelikleri gösteren mersiye formundaki tür ise zakir ya da dedenin tercihinine göre ilgili cemin repertuarında yer alabildiği,
- TRT-THM repertuarı ve farklı kaynaklar kapsamındaki çeşitli repertuarlar içerisinde Abdal Musa için yazılmış deyiş ve semah formunda eserlere rastlanıldığı sonuçlarına ulaşılmaktadır.

Kaynakça

- Alay, O., (2019), "Velilik ve Keramet Bağlamında Abdal Musa'nın Gerçek ve Menkıbevi Hayatı-Şahsiyeti", Turkish Academic Research Review, ss.267-278.
- Aydoğdu, C., (2018), "Arguvan Yöresi Geleneksel Törenlerimizde Müzik Sanatının Kullanımına Yönelik Tespitler", İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Batuk, C., (2013), "Din ve Müzik: Dinler Tarihi Bağlamında Din-Müzik İlişisine Genel Bir Bakış Denemesi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, ss.45-70.
- Dağdeviren, M., (2021), "İnanç Müziği Etnolojisi Perspektifinde Arguvan Yöresi İçeri Makamı Üzerine Yapısal ve Kültürel Analiz", İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Dedekargınoğlu, H., (2011), "Alevilikteki Tanım ve Terimler", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, ss.379-394.
- Mustan Dönmez, (2014), "Alevi Müziğinin Geleceği: Sözlü Kültür Ürünlerinin Modern Dünyadaki Konumu ve Dönüşümü", Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yayınları, ss.189-203.
- Gönül, M. ve Altıntuğ, O., (2014), "Dinler ve Musiki", İstem (İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi) Dergisi, ss.43-62.
- Şahin, E., (2020), "Çorum Yöresi Alevi-Bektaşî Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri: Abdal Musa Cem'i Örneği", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

İnternet Kaynakları

Url1: Arguvan Haber Sitesi, <https://www.arguvanhaber.com/geleneksel-abdal-musa-lokmasive-birlik-cemlerimakale,526.html> (Erişim Tarihi: 30.10.2023).

Kişisel Görüşmeler

⁴ Konuya yönelik olarak *Repertükül (Repertuar Türküleri Külliyyatı)* web sayfası, repertuar dışı bölümünü inceleyebilirsiniz.

Abdullah Bakır, Kişisel Görüşme, 25.05.2019.

Cemal Şahin, Kişisel Görüşme, 27.10.2023.

Hasan Basri Kılıç, Kişisel Görüşme, 15.10.2023.

Süleyman Sarıgöl, Kişisel Görüşme, 28.10.2023.